

2. Trh práce

Hospodářský cyklus zachycuje výkyvy celkové ekonomické aktivity, vyznačující se současnou expanzí (růstem či zotavením) nebo kontrakcí (poklesem) produktu ve většině sektorů ekonomiky. K hospodářskému cyklu dochází, jestliže skutečný hrubý domácí produkt (HDP) vzhledem k potenciálnímu HDP roste nebo klesá. Je to více či méně pravidelné střídání expanze a recese ekonomické aktivity kolem dráhy trendového růstu. Na vrcholu cyklu je ekonomická aktivita vzhledem k trendu vysoká, v sedle cyklu je dosaženo spodního bodu ekonomické aktivity. Trendová dráha HDP je dráha, po níž by se HDP pohyboval, kdyby byly výrobní faktory plně zaměstnány. HDP neroste plynule trendovým tempem, spíše nepravidelně kolísá kolem svého trendu. Potenciálním výstupem se rozumí výstup při plné zaměstnanosti zdrojů. Skutečný (reálný) HDP kolísá kolem potenciálního. Nižší bývá během recese, během zotavení stoupá zpět k potenciální úrovni. Příčinou změn HDP v čase je mimo jiné to, že výrobní faktory nejsou vždy plně zaměstnány. Plná zaměstnanost výrobních faktorů je přitom ekonomickým, nikoliv fyzickým pojmem. Z ekonomického hlediska plná zaměstnanost existuje tehdy, když každý kdo chce pracovat může najít v určité rozumné lhůtě zaměstnání. Tato definice je nedokonalá, není precizní. Proto pro vymezení plné zaměstnanosti se vychází z určité konvence, resp. úzusu – např. z toho, že výrobní faktory jsou plně zaměstnány, je-li míra nezaměstnanosti do 5,5 %. V ekonomice USA se v 60. letech předpokládalo, že plná zaměstnanost odpovídá míře nezaměstnanosti 4 až 4,5 % z veškeré pracovní síly. Změny ve struktuře pracovních sil a jejich využívání vedly v 80. letech ke zvýšení úzusu na shora uvedených 5,5 %. (Dornsbusch, Fischer; Samuelson).

Makroekonomická výkonnost se obvykle posuzuje podle tří ukazatelů – míry inflace, tempa růstu výstupu (HDP) a míry nezaměstnanosti, resp. ukazatelů trhu práce. Při výpočtu výstupů, tj. absolutních hodnot HDP však existují některá omezení. Jak místní, tak časová disponibilní podkladová data se zjišťují jen pro větší regiony. V krajním případě počínaje kraji či o stupeň až dva vyššími regiony. Z časového hlediska jsou k dispozici s relativně vysokým zpožděním – více než ročním. Pro porovnávání stavu výsledků hospodářských cyklů jak meziregionální, tak i časové stačí mít výsledky dané relativními údaji. Zdrojem mohou být např. některá data, popisující stav trhu práce, jako jsou zejména počet dosažitelných nezaměstnaných, počet volných pracovních míst, případně další data, týkající se struktury atd. U těchto dat při jejich zpracování lze jít do úrovně velmi jemného územního členění – např. spolehlivě až od úrovně okresů, správních obvodů ORP, ve většině případů již od obcí. Také z hlediska časového je výhodné používat zmiňované ukazatele trhu práce pro relativní určení výstupů, dovolujících popsat průběh ekonomické aktivity a následně je meziregionálně i časově porovnávat.

Jak počty dosažitelných nezaměstnaných, tak i počty ekonomicky aktivních obyvatel a počty volných pracovních míst jsou k dispozici v ročním, kvartálním i měsíčním členění za uplynulých 10 let. Pouze dosažitelní nezaměstnaní se sledují až od roku 2005. Počty dosažitelných nezaměstnaných a počty volných pracovních míst lze pro tyto účely sdružit do jediného indikátoru „koeficient rovnováhy trhu práce“.

Indikátor	Koeficient rovnováhy trhu práce [k_{tp}]
Zdroj dat	MPSV, Správa služeb zaměstnanosti, ČSÚ
Územní dostupnost	Stát, kraj, okres, případně SO ORP, obec
Popis	Relativní indikátor stanovený jako podíl počtu dosažitelných uchazečů o zaměstnání a počtu volných pracovních míst ve sledovaném regionu ke konci sledovaného časového úseku

Rovnovážný stav na každém typu trhu nastává, když velikost nabídky a poptávky je stejná. U trhu práce to značí, že počet nezaměstnaných (nabídka) je roven počtu volných pracovních míst (poptávka).

$k_{tp} = 1$ ..... stav rovnováhy

$k_{tp} > 1$ ..... převis nabídky

$k_{tp} < 1$ ..... převis poptávky

V čase, kde se nalézají extrémní minimální hodnoty koeficientu rovnováhy trhu práce mění posloupnost koeficientu charakter z klesající na stoupající (místo zvratu) a podle dříve uvedené

souvislosti průběhu posloupností koeficientu k_{tp} a úrovně hospodaření v regionálním hospodářském cyklu se zde nachází i místo největšího hospodářského růstu.

Z průběhu posloupnosti koeficientu rovnováhy k_{tp} je možné soudit na to, ve kterém období dochází k postupně se prohlubující recesi, kde se nachází vrchol, což je místo, kde se pokles (recese) mění na růst (expanzi), a kde se nachází maximální recese za předpokladu, že alespoň ve dvou po sobě následujících kalendářních kvartálech jsou extrémně maximální hodnoty k_{tp} .

Průběh posloupností koeficientů rovnováhy k_{tp} pro všechny naše kraje za období 2005 až 2010 je zachycen v následující tabulce 1. Uvedeno je zde i pořadí koeficientu rovnováhy k_{tp} v mezikrajském srovnání v jednotlivých kvartálech.

Tab. 1: Pořadí krajů dle střední hodnoty v období 2005 až 2010

Kraj / Kvartál roku	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK	ČR
1. Q 2005	1,60	6,00	7,10	4,30	14,00	26,70	9,30	8,50	11,60	10,30	9,60	13,40	17,30	35,50	9,04
Pořadí	1.	3.	4.	2.	11.	13.	6.	5.	9.	8.	7.	10.	12.	14.	-
2. Q 2005	1,60	5,00	6,00	4,00	10,30	24,10	7,20	8,80	9,60	9,10	7,90	11,30	13,90	31,90	8,10
Pořadí	1.	3.	4.	2.	10.	13.	5.	7.	9.	8.	6.	11.	12.	14.	-
3. Q 2005	1,90	5,10	6,90	4,30	11,30	23,30	7,10	8,10	9,40	10,80	11,40	10,50	10,70	22,70	8,51
Pořadí	1.	3.	4.	2.	11.	14.	5.	6.	7.	10.	12.	8.	9.	13.	-
4. Q 2005	1,95	5,40	8,30	4,90	14,40	24,60	7,30	7,60	9,20	11,30	10,30	12,00	13,20	27,60	9,22
Pořadí	1.	3.	6.	2.	12.	13.	4.	5.	7.	9.	8.	10.	11.	14.	-
1. Q 2006	1,50	4,20	6,40	3,90	10,60	20,40	6,00	6,20	6,30	7,60	6,80	9,03	9,22	18,35	6,81
Pořadí	1.	3.	7.	2.	12.	14.	4.	5.	6.	9.	8.	10.	11.	13.	-
2. Q 2006	1,21	3,00	3,90	2,73	8,08	13,96	4,71	4,46	3,02	5,12	5,35	6,98	6,36	12,47	4,92
Pořadí	1.	3.	5.	2.	12.	14.	7.	6.	4.	8.	9.	11.	10.	13.	-
3. Q 2006	1,03	2,98	3,46	2,26	7,18	12,23	4,29	4,55	2,61	4,70	5,94	6,25	5,01	9,82	4,38
Pořadí	1.	4.	5.	2.	12.	14.	6.	7.	3.	8.	10.	11.	9.	13.	-
4. Q 2006	1,21	2,68	3,60	2,35	6,58	12,04	4,38	4,15	2,52	4,62	6,52	6,46	4,60	10,18	4,51
Pořadí	1.	4.	5.	2.	12.	14.	7.	6.	3.	9.	11.	10.	8.	13.	-
1. Q 2007	0,97	2,09	2,82	1,86	5,18	10,62	4,07	3,36	2,26	3,85	5,76	5,20	3,84	9,19	3,71
Pořadí	1.	3.	5.	2.	10.	14.	9.	6.	4.	8.	12.	11.	7.	13.	-
2. Q 2007	0,81	1,70	1,95	1,35	3,86	7,81	2,26	2,48	1,64	2,88	3,56	4,07	2,89	7,25	2,81
Pořadí	1.	4.	5.	2.	11.	14.	6.	7.	3.	8.	10.	12.	9.	13.	-
3. Q 2007	0,72	1,62	1,27	1,07	3,31	6,65	2,52	2,14	1,39	2,68	3,33	3,80	2,82	5,05	2,48
Pořadí	1.	5.	3.	2.	10.	17.	7.	6.	4.	8.	11.	12.	9.	13.	-
4. Q 2007	0,55	1,40	1,79	0,94	3,90	7,27	2,93	2,57	1,51	2,64	3,04	4,20	2,77	5,74	2,35
Pořadí	1.	3.	5.	2.	11.	14.	9.	6.	4.	7.	10.	12.	8.	13.	-
1. Q 2008	0,48	1,26	1,88	0,89	3,15	7,09	2,87	2,05	1,41	2,62	2,49	3,85	2,46	4,49	2,06
Pořadí	1.	3.	5.	2.	11.	14.	10.	6.	4.	9.	8.	12.	7.	13.	-
2. Q 2008	0,49	1,22	1,64	0,81	3,09	6,44	2,56	1,62	1,19	2,53	2,09	3,44	2,08	3,31	1,84
Pořadí	1.	4.	6.	2.	11.	14.	10.	5.	3.	9.	8.	13.	7.	12.	-
3. Q 2008	0,57	1,51	2,00	1,09	3,91	6,10	3,23	2,01	1,82	3,50	2,22	3,65	2,26	3,39	2,13
Pořadí	1.	3.	5.	2.	13.	14.	9.	6.	4.	11.	7.	12.	8.	10.	-
4. Q 2008	0,65	2,63	3,93	2,13	6,18	9,77	6,89	3,47	4,47	7,08	4,99	8,09	4,43	6,16	3,67
Pořadí	1.	3.	5.	2.	10.	14.	11.	4.	7.	12.	8.	13.	6.	9.	-
1. Q 2009	1,07	5,75	10,52	5,69	12,04	19,18	15,57	10,80	7,87	16,41	10,31	18,45	11,58	19,85	7,89
Pořadí	1.	3.	6.	2.	9.	13.	10.	7.	4.	11.	5.	12.	8.	14.	-
2. Q 2009	1,65	8,06	10,44	7,83	15,49	24,68	16,50	12,14	9,68	22,57	12,57	30,39	15,01	25,38	10,43
Pořadí	1.	3.	5.	2.	9.	12.	10.	6.	4.	11.	7.	14.	8.	13.	-
3. Q 2009	2,54	9,76	11,65	9,04	17,28	25,67	16,78	14,14	11,64	25,49	14,37	36,04	20,18	23,20	12,56
Pořadí	1.	3.	5.	2.	9.	13.	8.	6.	4.	12.	7.	14.	10.	11.	-
4. Q 2009	3,40	14,66	17,52	12,61	22,91	34,13	21,47	17,22	14,59	36,52	21,44	48,75	26,47	28,50	17,06
Pořadí	1.	4.	6.	2.	9.	12.	8.	5.	3.	13.	7.	14.	10.	11.	-
1. Q 2010	3,92	15,50	17,83	16,03	22,27	34,80	24,60	15,27	16,51	36,00	21,54	23,55	25,02	25,50	17,29
Pořadí	1.	3.	6.	4.	8.	13.	10.	2.	5.	14.	7.	9.	11.	12.	-
2. Q 2010	5,09	12,57	12,35	11,46	17,07	32,86	16,28	11,55	8,82	24,58	20,63	24,10	23,32	23,27	15,20
Pořadí	1.	6.	5.	3.	8.	14.	7.	4.	2.	13.	9.	12.	11.	10.	-
3. Q 2010	5,05	12,51	11,22	11,04	18,49	28,26	14,51	11,94	9,35	22,04	15,54	25,41	21,56	20,72	14,26
Pořadí	1.	6.	4	3.	9.	14.	7.	5.	2.	12.	8.	13.	11.	10.	-
4. Q 2010	5,82	15,20	15,97	12,62	26,63	27,68	18,10	18,08	12,64	32,11	23,47	34,81	26,82	25,94	18,23
Pořadí	1.	4.	5.	2.	10.	12.	7.	6.	3.	13.	8.	14.	11.	9.	-

Tab. 2: Měsíční koeficient rovnováhy trhu práce v letech 2008 až 2009

Kraj/ Měsíc roku	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK	ČR
1. 2008	0,58	1,40	2,31	0,96	3,39	7,33	2,99	2,29	1,50	2,90	2,80	4,46	2,79	5,16	2,33
2. 2008	0,55	1,29	2,21	0,90	3,29	7,12	2,96	2,30	1,34	2,80	2,47	4,20	2,73	4,96	2,20
3. 2008	0,48	1,26	1,88	0,89	3,15	7,09	2,87	2,05	1,41	2,62	2,49	3,85	2,46	4,49	2,06
4. 2008	0,46	1,27	1,71	0,84	3,14	6,92	2,90	1,79	1,28	2,43	2,18	3,49	2,21	4,00	1,92
5. 2008	0,48	1,22	1,61	0,77	3,14	6,60	2,75	1,69	1,21	2,31	1,99	3,34	2,13	4,01	1,86
6. 2008	0,49	1,22	1,64	0,81	3,09	6,44	2,67	1,62	1,19	2,53	2,09	3,44	2,08	3,31	1,84
7. 2008	0,52	1,36	1,84	0,89	3,43	6,09	2,93	1,92	1,35	2,98	2,19	3,84	2,21	3,32	1,96
8. 2008	0,53	1,47	1,82	1,03	3,61	5,77	2,90	1,91	1,34	3,11	2,16	3,54	2,23	3,10	1,97
9. 2008	0,57	1,51	2,00	1,09	3,91	6,10	3,23	2,01	1,82	3,50	2,22	3,65	2,26	3,39	2,13
10. 2008	0,54	1,60	2,23	1,14	4,32	6,78	3,66	2,17	2,24	3,59	2,43	4,19	2,42	3,53	2,25
11. 2008	0,55	2,00	2,76	1,27	5,15	7,90	4,98	2,66	3,00	4,47	3,73	5,05	2,85	4,30	2,70
12. 2008	0,65	2,63	3,93	2,13	6,18	9,77	6,89	3,47	4,47	7,08	4,99	8,09	4,43	6,16	3,67
1. 2009	0,80	4,10	6,70	3,45	9,74	12,96	10,62	6,61	6,65	10,38	7,29	16,79	7,26	12,68	5,60
2. 2009	0,81	4,32	9,18	4,50	11,07	15,92	13,24	8,99	7,55	15,23	8,17	19,73	9,94	15,69	6,42
3. 2009	1,07	5,75	10,52	5,69	12,04	19,18	15,57	10,80	7,87	16,41	10,31	18,45	11,58	19,85	7,89
4. 2009	1,26	6,60	10,90	6,73	12,79	20,92	15,24	11,13	9,12	17,52	11,14	23,89	13,22	20,11	8,81
5. 2009	1,39	7,30	9,48	7,75	14,12	22,67	18,08	11,35	8,31	18,71	10,63	24,80	13,38	21,69	9,25
6. 2009	1,65	8,06	10,44	7,83	15,49	24,68	16,50	12,14	9,68	22,57	12,57	30,39	15,01	25,38	10,43
7. 2009	1,97	8,48	10,96	7,89	17,06	26,02	17,37	13,89	10,93	22,89	13,55	36,56	16,99	25,59	25,61
8. 2009	2,30	9,32	10,95	7,77	15,63	24,66	16,51	12,05	10,56	20,95	13,61	34,73	19,05	24,28	11,71
9. 2009	2,54	9,76	11,65	9,04	17,28	25,67	16,78	14,14	11,64	25,49	14,37	36,04	20,18	23,20	12,56
10. 2009	2,79	10,47	14,83	9,83	18,52	27,00	19,03	14,26	12,26	32,07	15,41	34,04	22,36	23,60	13,53
11. 2009	3,17	11,82	15,70	11,58	19,98	30,01	19,87	14,86	12,80	32,33	17,14	33,38	23,61	28,10	14,96
12. 2009	3,40	14,66	17,52	12,61	22,91	34,13	21,47	17,22	14,59	36,52	21,44	48,75	26,47	28,50	17,06

Z celkového přehledu dosahovaných kvartálních a měsíčních hodnot koeficientu rovnováhy ve všech našich regionech NUTS 3 vyplývají některé poznatky jako např.:

- Hlavní město Praha je ve všech 24 sledovaných kvartálech na prvním místě ve vzestupném pořadí dosažených hodnot koeficientů rovnováhy k_{tp} .
- Pouze v Hlavním městě Praze je v některých obdobích na trhu práce převis poptávky (počtu volných pracovních míst) nad nabídkou (počtem dosažitelných zájemců o zaměstnání).
- Jen zde je možno hovořit o stavu blížícím se plné zaměstnanosti výrobních faktorů a o prostředí, v němž lze dosáhnout maximálních možných výsledků ekonomické činnosti.
- Na posledním místě v pořadí krajů se nachází kraj Ústecký – v 15 ze 24 kvartálech byl poslední (62 %) a v 6 kvartálech (25 %) byl předposlední.
- Na předposledním místě figuruje kraj Moravskoslezský, který na posledním místě pořadí krajů byl ve 4 kvartálech (17 %) a na předposledním místě v 11 kvartálech (46 %).
- V posledních dvou letech je pozorovatelná zlepšující se tendence v krajích Moravskoslezském a Ústeckém a i v regionu soudržnosti NUTS 2 Severovýchod.
- Tendenci ke zhoršení je snad možné nalézt v mírném měřítku u krajů Středočeského, Plzeňského, Zlínského a Vysočiny.

Pro rychlé a výstižné porovnávání koeficientů rovnováhy trhu práce v jednotlivých regionech a tímto způsobem také meziregionální porovnání ekonomické reálné výkonnosti je možné použít charakteristický roční koeficient rovnováhy trhu práce. Je možné ho stanovit jako střední hodnotu kvartálních koeficientů rovnováhy v uvažovaných regionech pro daný rok a následně jako střední hodnotu z takto získaných regionálních ročních hodnot koeficientu rovnováhy za období let 2005 až 2010.

Tab. 3: Charakteristický roční koeficient rovnováhy

Kraj / Rok	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK	ČR
2005	1,75	5,38	7,08	4,38	12,50	24,71	7,73	8,20	9,95	10,38	9,80	11,80	13,78	22,43	8,74
Pořadí	1.	3.	4.	2.	11.	13.	5.	6.	8.	9.	7.	10.	12.	14.	-
2006	1,24	3,22	4,34	2,81	8,11	14,66	4,85	4,84	3,61	22,04	6,50	7,18	6,30	12,71	5,16
Pořadí	1.	3.	5.	2.	11.	13.	7.	6.	4.	14.	9.	10.	8.	12.	-
2007	1,76	1,70	1,96	1,31	4,06	8,09	2,95	3,14	1,70	3,01	3,92	4,32	3,08	6,81	2,84
Pořadí	1.	3.	5.	2.	11.	14.	6.	9.	4.	7.	10.	12.	8.	13.	-
2008	0,52	1,66	2,36	1,23	4,06	7,35	3,85	2,29	2,22	3,93	2,95	4,76	2,81	4,34	2,42
Pořadí	1.	3.	6.	2.	11.	14.	9.	5.	4.	10.	8.	13.	7.	12.	-
2009	2,16	9,56	12,56	8,79	14,39	25,92	17,58	13,60	10,95	25,25	14,67	33,41	18,31	24,23	11,99
Pořadí	1.	3.	5.	2.	7.	13.	9.	6.	4.	12.	8.	14.	10.	11.	-
2010	4,97	13,95	14,34	12,79	21,12	30,90	18,37	14,21	11,83	26,68	20,30	26,97	27,34	23,78	16,24
Pořadí	1.	4.	6.	3.	9.	14.	7.	5.	2.	11.	8.	12.	13.	10.	-
2005 až 2010	2,07	5,91	7,11	5,22	10,71	18,61	9,22	7,71	6,71	15,21	9,69	14,74	11,94	15,72	7,90
Pořadí	1.	3.	5.	2.	9.	14.	7.	6.	4.	12.	8.	11.	10.	13.	-

Závěr:

- Data a jejich průběh obsažené v tabulce č. 3 ukazují na jednoznačné postavení Hlavního města Prahy v čele pořadí regionů s nejlepšími výstupy co do reálné ekonomické výkonnosti v údobí posledních 6 let.
- Nadprůměrné ekonomické výkonnosti se dosahovalo v krajích Plzeňském, Středočeském, Pardubickém, Jihočeském a Královéhradeckém.
- Za průměrem naproti tomu zaostávají kraje Karlovarský, Olomoucký, Vysočina, Moravskoslezský a Ústecký. Z toho dva poslední zaostávají za střední hodnotou u Moravskoslezského kraje o 50 % a u Ústeckého kraje o 100 %. Podprůměrný je dokonce i kraj Jihomoravský (jen 74 % průměrné hodnoty všech krajů), což značí, že na celé Moravě na trhu práce ve všech případech převládá výrazný převis nabídky (počet dosažitelných žadatelů o zaměstnání). Vyplývá to z toho, že výsledky ekonomické činnosti ve všech moravských krajích bez výjimky jsou horší než jsou u převážné části krajů českých (8 krajů z 9 celkem).

Z předložených tabulek a diagramů je možné usuzovat na časovou polohu sedla posloupnosti koeficientů rovnováhy trhu práce a tím i v hospodářském cyklu v krajích.

Pokud jde o časovou polohu sedla je u 8 ze 14 krajů možno ji položit na květen 2008, u 4 krajů na červen 2008, v Hlavním městě Praze na duben 2008 a v Moravskoslezském kraji na září 2008.

Tyto údaje však nejsou přímo aplikovatelné na výsledky ekonomické činnosti v jednotlivých krajích. Zde se musí vzít v úvahu definice recese, která říká, že za recesi se považuje období, ve kterém dochází k poklesu HDP a s ním spojených ekonomických a sociálních faktorů jako jsou zaměstnanost, investice (volná pracovní místa apod.) přinejmenším ve dvou po sobě následujících kalendářních kvartálech. S přihlédnutím k této definici je dobu nejhlubší recese možno položit do druhého kvartálu 2009.

Nejhlubší propad zažily kraje Moravskoslezský, Ústecký, Karlovarský a Olomoucký. Nejrychlejší propad od stavu před třemi roky (2006) byl v krajích Moravskoslezském, Ústeckém, Karlovarském a Zlínském. Naproti tomu nejrychlejší expanze ke stavu dva roky po recesi (2010) byla v krajích Ústeckém, Olomouckém, Zlínském, Moravskoslezském a Karlovarském (v tomto pořadí).

Literatura:

1. MPSV, Správa služeb zaměstnanosti
Uchazeči o zaměstnání a volná pracovní místa po měsících 2005 až 2010, MPSV Praha
2. Dornbusch, Fischer, Makroekonomie, SPN Praha 1994
3. Samuelson, Nordhaus, Ekonomie, Svoboda Praha 1991
4. Různé publikace ČSÚ, ČSÚ Praha 1990-2010

Graf: Průběh kvartálních hodnot koeficientu rovnováhy trhu práce v letech 2005 – 10

